

Pázmándi Ágnes

Az 1665. évi Bécsbe menő török követség: diplomáciai események az oszmán források tükrében

A kora újkori Habsburg–oszmán diplomáciai tevékenység kutatásában mind-
ezidáig kevés figyelem fordult a Bécsbe delegált oszmán követségek tényke-
désének részletes vizsgálatára. Ugyan a két nagyhatalom közötti diplomáciai
aktusok, a diplomaták és a kapcsolattartásban részt vevő személyek tevékeny-
ségének feldolgozása örömteli lendületet vett az elmúlt időszakban, az oszmán
követségeket középpontba helyező, átfogó jellegű tudományos munka még nem
látott napvilágot.¹ Ez leginkább abból adódhat, hogy az Oszmán Birodalomban
szolgálatot teljesítő nyugati diplomaták tevékenységét illetően kedvezőbbek a
forrásadottságok, amit a korszakban íródott követségi naplók, útleírások nagy
száma már első pillantásra jelez. Ennek legfőbb oka az a jól ismert tény, hogy
az Oszmán és a Habsburg Birodalom diplomáciai kapcsolatait illetően a merev
egyoldalúság volt jellemző egészen az 1606. évi zsitvatoroki békekötésig. A köl-
csönös diplomácia iránt mutatott negatív oszmán attitűd abból is jól látható,
hogy míg Konstantinápolyban sorra alakultak meg az európai államok állandó
képviselői, a Porta egészen a 18. század végéig nem mutatott hajlandóságot
ennek a gyakorlatnak az adaptálására.² A Habsburg–oszmán diplomáciai kon-
taktus fenntartása tehát legfőképpen a Konstantinápolyba küldött követségek,
majd az állandó képviselőt megalakulását követően a portai rezidens, továbbá

<https://doi.org/10.24391/KELETKUT.2021.1.57>

¹ A kora újkori Habsburg–oszmán diplomáciatörténet kutatásának legújabb kérdéseiről ld. Arno Strohmeyer, Trendek és perspektívák a kora újkori diplomáciatörténetben. A konstantinápolyi Habsburg diplomaták esete. *Történelmi Szemle* 59 (2017/2) 177–198.

² A téma mind hazai, mind nemzetközi szinten jól feldolgozott. Néhány alapvető tanulmány a teljesség igénye nélkül: Ágoston Gábor, Az oszmán és az európai diplomácia a kölcsönösség felé vezető úton. In: *Hid a századok felett. Tanulmányok Katus László 70. születésnapjára*. Szerk. Hanák Péter–Nagy Mariann. Pécs, 1997, 83–99; Uő, Ideológia, propaganda és politikai pragmatizmus: A Habsburg–oszmán nagyhatalmi vetélkedés és a közép-európai konfrontáció. *Történelmi Szemle* 45 (2003/1–2) 1–24; Uő, Birodalom és információ: Konstantinápoly mint a kora újkori Európa információs központja. In: *Az értelem bátorsága: Tanulmányok Perjés Géza emlékére*. Szerk. Hausner Gábor. Budapest, 2005, 31–60; Hiller István, A Habsburgok török diplomáciája a 17. század első felében. In: *Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére*. Szerk. Fodor Pál–Pálffy Géza–Tóth István György. Budapest, 2002, 215–227; Uő, Pax Optima Rerum. In: *Portré és imázs: politikai propaganda és reprezentáció a kora újkorban*. Szerk. G. Etényi Nóra–Horn Ildikó. Budapest, 2008, 49–60; Bülent Ari, Early Ottoman Diplomacy: Ad Hoc Period. In: *Ottoman Diplomacy. Conventional or Unconventional?* Ed. by A. Nuri Yurdusev. New York, 2004, 36–65; A. Nuri Yurdusev, The Ottoman Attitude toward Diplomacy. In: *Ottoman Diplomacy*, 5–35.

a magyarországi török tisztségviselők tevékenysége által valósult meg. Mindazonáltal a felvázolt kereteken belül megfigyelhető egy enyhülési folyamat, amely a zsitvatoroki békekötés táján kezdődött. A Habsburg oldalról küldött nagylétszámú, ceremoniális követségek viszonzására legelőször 1665-ben, a nem sokkal korábban megkötött vasvári békét követően került sor, s innentől kezdve figyelhetjük meg az oszmánok növekvő hajlandóságát a kölcsönös diplomácia megteremtésére. Jelen tanulmány keretében a követséggel kapcsolatos elsődleges oszmán forrásokat szeretnénk közelebbről megvizsgálni, a fő hangsúlyt azokra a részletekre helyezve, amelyek a diplomáciai ceremóniákról tartalmaznak fontos adatokat.

Kutatástörténeti áttekintés

Mielőtt a források vizsgálatára térünk, szükséges röviden áttekinteni a téma kutatástörténetét, valamint a vizsgált esemény diplomáciatörténeti hátterét.

Amellett, hogy a katonai-diplomáciai értelemben is jelentős fordulópontnak tekinthető zsitvatoroki, illetve karlócai béke vizsgálatára nagy hangsúly helyeződött, az elmúlt évek kutatásai számos új eredménnyel szolgáltak a 17. század első felének, közepének Habsburg–oszmán diplomáciájára vonatkozóan is. Így tehát mind a zsitvatoroki béke megújításaira,³ mind pedig a vasvári békekötés körülményeire vonatkozóan jelentős új ismeretanyag áll rendelkezésünkre – utóbbit illetően főként a szentgotthárdi csata és a békekötés 350 éves évfordulója kapcsán szaporodott meg a publikációk száma.⁴

³ Ehelyütt fontos kiemelni az MTA–SZTE Oszmán-kori Kutatócsoport munkáját, amely Papp Sándor vezetésével a Habsburg és az Oszmán Birodalom közötti diplomáciai kapcsolatok alapdokumentumainak számító békekötések és fegyverszüneti megállapodások szisztematikus feldolgozásával foglalkozik a 16. század elejétől a 18. század végéig (<http://hist.bibl.u-szeged.hu/mta-szte/>). Bővebben ld. Papp Sándor, *Az Oszmán Birodalom, a Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia kapcsolattörténete a békekötések tükrében* (Vázlat és adatbázis). *Aetas* 33 (2018/4) 86–99. Az 1627. évi szőnyi békéről fontos új ismeretanyagot tartalmaz az alábbi két tanulmány: Brandl Gergely–Göncöl Csaba–Juhász Krisztina–Marton Gellért Ernő–Szabados János, *Válogatott források az 1627. évi szőnyi békeszerződés történetéhez*. *Lymbus – Magyarástudományi Forrásközlemények* (2017) 151–203; Uők, *Kommunikáció és híráramlás. A Habsburg-oldal tárgyalási stratégiája az 1627. évi szőnyi békekötés során*. *Aetas* 33 (2018/4) 108–124.

⁴ A vasvári békére vonatkozó újabb szakirodalom: *Die Schlacht von Mogersdorf/St. Gotthard und der Friede von Eisenburg/Vasvár 1664. Rahmenbedingungen, Akteure, Auswirkungen und Rezeption eines europäischen Ereignisses*. Hrsg. von Karin Sperl–Martin Scheutz–Arno Strohmeyer. Eisenstadt, 2016; *A szentgotthárdi csata és a vasvári béke / La bataille de Saint Gotthard et la paix de Vasvár. Oszmán terjeszkedés – európai összefogás / Expansion ottomane – Coopération européenne*. Szerk. Tóth Ferenc–Zágorhidi Czigány Balázs. Budapest, 2017; Özgür Kolçak, XVII. yüzyıl Osmanlı–Habsburg diplomasi tarihine bir katkı: 1664 Vasvar Antlaşması'nın tasdik sürecine dair yeni bulgular. *Dîvân. Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 22/43 (2017/2) 25–87; Hajnalka Tóth, *The Circumstances and Documents of the Peace of Vasvár*.

Az 1665. évi kölcsönös Habsburg–oszmán követjárás alaposabb vizsgálata azért is tűnik indokoltnak, mivel az oszmán diplomácia úgynevezett europaizálódásának egyik első jelentős lépéseként tarthatjuk számon. A témát Habsburg oldalról részletesen feldolgozták az elmúlt években: Özgür Kolçak a Walter Leslie vezette császári követség előkészítését, Konstantinápolyig tartó utazását, valamint portai tevékenységét több tanulmány keretében mélyrehatóan vizsgálta.⁵

Míthogy a vasvári békéhez vezető eseményeknek és a békekötés körülményeinek alapos feldolgozása számos új tudományos értekezés keretében megvalósult, ehelyütt nem szeretnénk kitérni ezek részleteire, azonban a béke, valamint a követjárás szempontjából fontos kiemelni néhány diplomáciatörténeti szempontból jelentős tényezőt, röviden kitekintve az azt megelőző időszakra is. A Portának az 1606. évi zsitvatoroki békekötés idején alapvetően kellett változtatnia fentebb említett egyoldalú attitűdjén. Ez egyfelől abban nyilvánult meg, hogy míg korábban a két birodalom közötti békekötéseket a Porta világhuralmi eszméire alapozva nemigen tekintette kétoldalú megegyezéseknek – s ezt a békék szövegének bevezető passzusában is hangsúlyozta –, addig a tizenöt éves háború lezárásával kénytelen volt elfogadni a Habsburg uralkodóval való protokolláris egyenjogúság szerződésben történő rögzítését.⁶ Ez azonban nem jelentette azt, hogy a központi ideológia egy csapásra megváltozott volna, s ezt

Archivum Ottomanicum 34 (2017) 243–256; Uő, Vasvár előtt. Habsburg–oszmán megegyezési kísérlet Temesváron 1663-ban. *Aetas* 35 (2020/3) 46–60.

⁵ Özgür Kolçak, Habsburg elçisi Walter Leslie'nin Osmanlı devlet yapısına dair gözlemleri (1665). *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 54 (2011/2) 55–89; Uő, Walter Leslie Habsburg-követ látogatása a Portán. Diplomáciatörténeti adalékok (1665–1666). *Aetas* 31 (2016/3) 99–127; Uő, Nezakette kusur etmeyen barbarlar. Diplomasi ve kültürel yargılar arasında bir çizvit rahibin Osmanlı gözlemleri (1665–1666). *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 30 (2016/2) 23–48. Érintőlegesen a követség tevékenységéhez kapcsolódik: Özgür Kolçak, János Ferdinánd Auer and His Imprisonment in the Seven Towers (1663–1674): A Prisoner of Diplomacy. In: *Şeref. Studies in Honour of Prof. Géza Dávid on His Seventieth Birthday*. Ed. by Pál Fodor–Nándor E. Kovács–Benedek Péri. Budapest, 2019, 419–436. A követségről ld. továbbá Philip Steiner, Die habsburgische Großbotschaft unter Walter Leslie anhand des Reiseberichts des jesuitischen Gesandtschaftskaplan Paul Tafferner (1665/66). In: *Die Schlacht von Mogersdorf/St. Gotthard*, 233–268.

⁶ Az oszmán világh Birodalmi eszméről és a békekötések ideológiai háttéréről, valamint terminológiájáról ld. Pál Fodor, Ungarn und Wien in der Osmanischen Eroberungsideologie. *Journal of Turkish Studies – Türklük Bilgisi Araştırmaları* 13 (1989) 81–98; Uő, A terjeszkedés ideológiái az Oszmán Birodalomban. In: Uő, *A szultán és az aranyalma*. Budapest, 2001, 170–178; Viorel Panaite, Peace Agreements in Ottoman Legal and Diplomatic View (15–17. Century). In: *Pax Ottomana. Studies in memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç*. Ed. by Kemal Çiçek. Haarlem–Ankara, 2001, 277–307; Uő, *Ottoman Law of War and Peace. The Ottoman Empire and Its Tribute-Payers from the North of the Danube*. 2nd revised edition. Leiden–Boston, 2019; Papp Sándor, A kényszerű együttélés jogait tartalmazó oszmán szerződéslevelek ('ahdnâmék) és kinevező iratok (berâtok). In: *Az oszmán–magyar kényszerű együttélés és hozadéka*. Szerk. J. Újváry Zsuzsanna. Piliscsaba, 2013, 37–53.

az is jól példázza, hogy a Habsburg uralkodó megszólítása még évekkel később is vita tárgya volt.⁷ A békekötések protokollját illetően a legnagyobb váltás abban figyelhető meg, hogy a korábbi oszmán gyakorlatnak, mely szerint a megegyezéseknek lehetőleg muszlim területen kell létrejönnie, nagyjából vége szakadt. A két birodalom határzónájában megkötött zsitvatoroki békét követően a felek többször is tárgyaltak annak érvényességéről, s bár a megszkottól eltérően az 1606. évi szerződést már nem öt vagy tíz, hanem húsz évre kötötték, a korábbiakkal ellentétben az 1627. évi szőnyi békéig többször is megerősítették. A vasvári békéig tartó időszakban keletkezett szerződések már ez utóbbi békeszöveget vették alapul. Jól mutatja a változást, hogy a Zsitvatorok utáni időszak béketárgyalásai közül négy alkalommal is magyarországi területen jött létre a megegyezés.⁸

A zsitvatoroki békénél, majd később annak megújításainál bevett szokásrendet a vasvári béke megkötésekor nem vették figyelembe: úgy tűnik ugyanis, hogy ekkor a magyar rendek már nem vettek részt annak tető alá hozásában. Mindazonáltal Tóth Hajnalka legújabb kutatásai rámutattak arra, hogy a békét egy több mint két évig tartó egyezkedési folyamat előzte meg, s ennek során Simon Reniger konstantinápolyi rezidens 1662 nyarán egy hét pontból álló béketervezetet küldött Bécsbe, melyet I. Lipót az éppen zajló pozsonyi országgyűlésen a magyar rendekkel is megvitatott – ám javaslataik a béke két évvel későbbi megkötésekor nem kaphattak helyet a végleges szövegben.⁹ A Reniger és Köprülü Fázil Ahmed pasa nagyvezír (1661–1676) által 1664. augusztus 10-én Vasváron megkötött végső megállapodás pontjai közül jelen témánkat tekintve az utolsó, tizedik cikkelyt kell kiemelnünk: ebben lefektették, hogy a békekötéstől számított négy hónapon belül a két uralkodó követségeket meneszt egymáshoz.¹⁰ A küldöttségek egyik feladatuként a kölcsönös ajándékok kézbesítését határozták meg, ám a korábbi álláspont, amely szerint másik feladatuk a béke ratifikációs okmányainak átadása volt, némi pontosításra szorul. Az újabb kutatások alapján ugyanis világossá vált, hogy az ideiglenesen ratifikált szerződésszövegek cseréjére már korábban sor került az érsekújvári török táborban.¹¹

⁷ Markus Köhbach, Çasar vagy imperator? A római császárok oszmánok által használt megszólításairól a zsitvatoroki békét követően. *Aetas* 14 (1999/4) 180; Ernst D. Petritsch, Dissimulieren in den habsburgisch-osmanischen Friedens- und Waffenstillstandsverträgen (16–17. Jahrhundert): Differenzen und Divergenzen. In: *Frieden und Konfliktmanagement in interkulturellen Räumen. Das Osmanische Reich und die Habsburgermonarchie in der Frühen Neuzeit*. Hrsg. von Arno Strohmeyer–Norbert Spannenberger. Stuttgart, 2013, 145–161.

⁸ Papp, *Az Oszmán Birodalom*, 91–92.

⁹ Tóth, *Vasvár előtt*, 48–49.

¹⁰ A török dátum augusztus 9-ének felel meg. Ld. Papp, *Az Oszmán Birodalom*, 98; Tóth Hajnalka, A vasvári békekötésig vezető út: Oszmán–Habsburg lépések a béke megújítására, 1662–1664. In: *A szentgothárdi csata és a vasvári béke*, 319.

¹¹ Kolçak, Walter Leslie Habsburg-követ, 119; Uő, XVII. yüzyıl Osmanlı–Habsburg, 26–34. A legújabb vizsgálatok rámutattak, hogy a békét a nagyvezír a szultán nevében ratifikálta Érsek-

Az oszmán követküldésekről

Vessünk egy rövid pillantást az oszmán követküldési szokásokra a Habsburg diplomácia viszonylatában. Bár nem kifejezetten utóbbira s nem is csak a kora újkorra korlátozódik, egy 1968-ban megjelent török nyelvű munka igyekezett átfogó képet adni az Oszmán Birodalomból külföldre küldött követségekről, s az adott követségről tudható alapvető információk mellett a műben az esetleg fennmaradt követi naplók tartalmi kivonata is szerepel időrendi sorrendben.¹² Ez a kötet azonban csak kiindulópontként használható, bár a végén található részletes táblázatos összesítés mindenképpen hasznos adaléknak tekinthető.

A Porta – a kölcsönös diplomáciával szembeni egyoldalú attitűdje ellenére – a szakirodalom által sokszor ad hoc periódusnak nevezett időszakban is rendszeresen küldött delegációkat külföldi államokba különböző célokból: ratifikált békeszerződések és szultáni levelek kézbesítésére, új szultán trónra lépésének bejelentésére, fegyverszüneti megállapodások tárgyalására, majd később határmegállapításokra vagy külföldi követségek vizonzására. Jellemző volt azonban, hogy alkalmi diplomatái nem tartózkodtak a szükségesnél hosszabb ideig egyetlen európai fővárosban sem.¹³ Ha megfigyeljük Unat listáját, azt találjuk, hogy a felmerült protokolláris és politikai feladatokat kezdetben többnyire csausok, vagyis egy adott diplomáciai cél érdekében, az adott alkalomra megbízott személyek végezték.¹⁴

A külföldi államokba küldött oszmán követségek esetében több helyütt is azzal a nézettel találkozunk, hogy a Porta különbséget tett a követek között a misszió célja, célországá és a fogadó ország fontossága szempontjából. A 17. század elejétől kezdve valóban egyre gyakrabban fordult elő, hogy a követeket a díván prominens tagjai közül választották ki, akiknek személye is jelentős tényező volt. Ha elemezzük a különleges küldetést teljesítő oszmán követek hátterét a 17–18. században, kiderül, hogy majdnem minden esetben fontos pozíciót töltöttek be az oszmán bürokráciában: magas rangú tisztségviselők vagy a birodalmi tanács tapasztalt tagjai voltak, s kiválasztásukkor sokat nyomhatott a latban, ha az adott területen már diplomáciai jártassággal rendelkeztek. Így például előfordult, hogy többen küldetésük előtt már alacsonyabb pozíciókat töltöttek

újvárnál. A Leslie-követség Konstantinápolyba történő megérkezése után elkészült végső szultáni ratifikáció eredeti példánya még nem került elő. Ld. Papp, *Az Oszmán Birodalom*, 98. A különböző békeokmányokkal kapcsolatos kérdéseket tisztázza: Tóth, *A vasvári békekötésig*, 333–336; Uő, *The Circumstances*, 251–256. A szakirodalomban „érsekújvári temesszük” néven említett ideiglenes szultáni ratifikációról ld. Papp Sándor, *Szabadság vagy járom? A török segítség kérdése a XVII. század végi magyar rendi mozgalmak idején. Hadtörténelmi Közlemények* 116 (2003) 640–641.

¹² Faik Reşit Unat, *Osmanlı sefirleri ve sefaretnâmeleri*. Tamamlayıp yayımlıyan Bekir Sıtkı Baykal. (Türk Tarih Kurumu yayınları, VII/8.) Ankara, 1968.

¹³ Hiller, *Pax Optima Rerum*, 55.

¹⁴ Unat, *i. m.*, függelék, II–VI.

be korábbi oszmán delegációkban is, vagy egymás után többször is kijelölték őket hasonló jellegű diplomáciai ügyek véghezvitelére.¹⁵ A Habsburg Birodalomba küldött követek névsorát megvizsgálva azt találjuk, hogy a 16. században szintén nagyrészt csausok szerepelnek a listán. Magasabb rangú tisztségviselőkkel majd csak a 17. század elejétől kezdve találkozunk. Példaként említhetjük Kapidzsibasi Ahmed agát, aki 1618-ban I. Ahmed szultán (1603–1617) halálát és I. Musztafa (1617–1618/1622–1623) trónra lépését ment bejelenteni a császári udvarba.¹⁶ Fontos diplomáciai feladatokkal bízták meg a szintén kapidzsi Haszán agát is, aki az erdélyi politikában is ismert szereplő volt, így küldetése idején jobban kiismerte magát az őt körülvevő politikai környezetben. Ő jelentette be Bécsben IV. Mehmed szultán (1648–1687) trónra lépését, majd nem sokkal később a Habsburg vezetés és a Porta közötti béketárgyalásokat vezető tisztségviselők között találjuk.¹⁷ A nagyobb súlyú diplomáciai feladat a Porta álláspontja szerint magasabb rangot kívánt meg, azonban a rangemelés – mint arra Papp Sándor rámutat – sokszor csak tiszteletbeli címet jelentett. Érdemes megfigyelni ezt a gyakorlatot az 1665. évi követségnél is, ugyanakkor itt különös módon – amint azt a későbbiekben látni fogjuk – a követségre kijelölt pasára vonatkozó források arról árulkodnak, hogy nem volt különösebben jártas sem a Habsburg-külpolitikában, sem az Oszmán Birodalom magyarországi végeinek politikai-földrajzi viszonyaiban.

Az 1665. évi bécsi követség oszmán forrásai

Mint ahogyan azt a bevezetőben is említettük, a Habsburg–oszmán diplomáciai érintkezések kutatása – amely elsősorban a Habsburg diplomaták, valamint a diplomáciában érintett személyek tevékenységére fókuszál – leginkább a keresztény forrásanyagon alapul, beleértve a magyarországi török tisztségviselők magyar nyelvű levelezését is. A Konstantinápolyból Bécsbe küldött követségek oszmán–török nyelvű forrásainak feltérképezése alapos kutatómunkát igényel a jövőben, minthogy ezeket idáig kevésbé vonták be a tudományos

¹⁵ Ari, *i. m.*, 48–49. Továbbá ld. Karl Teply, *Türkische Gesandtschaften nach Wien, 1488–1792. Österreich in Geschichte und Literatur* 20 (1976) 14–33. Egy 1562-ben a Habsburg Birodalomba küldött török követséget, Ibrahim bég delegációját mutatja be: Harriet Rudolph, *Türkische Gesandtschaften ins Reich am Beginn der Neuzeit – Herrschaftsinszenierung, Fremdheitserfahrung und Erinnerungskultur. Die Gesandtschaft des Ibrahim Bey von 1562*. In: *Das Osmanische Reich und die Habsburgermonarchie: Akten des internationalen Kongresses zum 150-jährigen Bestehen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung Wien, 22–25. September 2004*. Hrsg. von Marlene Kurz et al. München, 2005, 295–314.

¹⁶ Unat, *i. m.*, 221–231.

¹⁷ Haszán agát kinevezését követően temesvári pasai címmel ruházták fel, s hasonló rangemelést figyelhetünk meg az említett Ahmed agánál is, akit kanizsai pasának neveztek ki. Ld. Papp Sándor, *Egy Habsburg-követ, Simon Reniger oszmán kapcsolathálózata Konstantinápolyban. Vezírek, muftik, magyar renegátok. Aetas* 31 (2016/3) 44–46.

vizsgálatokba. A kutatások jelenlegi állása szerint az olyan úti beszámolók és követi naplók, mint amilyenekkel a Habsburg-követek tevékenységével kapcsolatban rendelkezünk, az oszmán követségek esetében szinte teljesen hiányoznak – jobb esetben lappanganak – egészen a 17. század második feléig. Az első részletesebb elbeszélés, amelyről az eddigi kutatások alapján tudomásunk van, a vasvári békét követően Kara Mehmed pasa vezetésével a bécsi császári udvarba delegált török követségről szól. A pasa Bécsből való visszatérése után jelentést tett az oszmán udvar számára, amelyet Edirnébe érve a nagyvezírhez juttatott el.¹⁸ A beszámoló korábban sem volt ismeretlen a történetírás számára: megtalálható a második udvari történetíró, *vakaniüvisz* (*vakaniüvis*), Mehmed Rásid efendi (1670 k.–1735) *Krónikájában*, amely az 1660–1722 közötti eseményeket tárgyalja.¹⁹ Jelenleg ismert legpontosabb és leghiánytalanabb formájában Mühürdár Haszán aga *Dzsevâhirü't-tevârih* (*Cevâhirü't-Tevarih*) című történeti művében található meg, amelyet a kandiai háború időszakát tekintve Rásid legfőbb forrásaként tartanak számon, s a követjelentés is tartalmilag majdnem azonos átvétel.²⁰ A szultán parancsára Abdurrahman Abdi pasa szintén belefoglalta *Vekâji-nâme* (*Vekayi-name*) című művébe, amely az 1648–1682 közötti történéseket taglalja,²¹ és röviden Szilahdár Mehmed aga is kitér rá

¹⁸ Murat Uluskan, *Avusturya İmparatoruna gönderilen hediyeeler* (1665–1699). In: *Hediye kitabı*. Haz. Emine Gürsoy Naskali–Aylin Koç. İstanbul, 2007, 74.

¹⁹ Mehmed Rásid, *Târih-i Rásid efendi*. Isztambul, 1153/1740–1741, fol. 31–32. Modern kiadása: *Târih-i Rásid ve zeyli. Mehmed Rásid efendi, Çelebizâde İsmail Âsım efendi*. I–III. Haz. Abdülkadir Özcan et al. İstanbul, 2013.

²⁰ A forrást közzétette Ebubekir Sıddık Yücel, *Mühürdar Hasan ağa: Cevâhirü't-tevârih*. Sivas, 2013. Kara Mehmed pasa jelentése: Uo., 246–252. Az innen származó idézetek Yücel általi kiegészítéseit külön nem jelöljük. Haszán aga – mint ahogy az nevéből következtethető – Fâzil Ahmed pasa *mühürdarja*, azaz pecsétőre volt. Művében, mely nagyrészt a kandiai háborút öleli fel, a pasa háborús cselekedeteit foglalja össze. A mű szerzőjének kilétét illetően némi bizonytalanság mutatkozik: az ismert kéziratok közül ugyanis egyeseken Haszán aga, másokon Erzurumi Oszmán dede van szerzőként feltüntetve, továbbá előfordul szerző megjelölése nélküli példány is. Az egyik kézirat címodalán olvasható adat szerint azonban bizonyosságot nyer a szerző kiléte: megtudjuk, hogy Haszán aga személyesen is részt vett Ahmed pasa hadjárataiban, s az ezekről született feljegyzéseit szerkesztette össze Oszmán dede a jól megszokott magasztaló hangnemű írásban. Emellett saját neve alatt kiadott művét számos adattal egészítette ki. Haszán aga művét latinra is lefordították, méghozzá az a Johann Baptist Podesta, aki 1674. október 18-án Lipót császártól parancsot kapott a Keleti Nyelvek Kollégiumának megszervezésére. Az oszmán-török nyelvű példányt Podesta állítólag egy imámtól vásárolta, aki Kara Musztafa pasával állt kapcsolatban. A latin példány később Joseph von Hammer gyűjteményébe került. Ld. Abdülkadir Özcan, *Cevâhirü't-tevârih*. In: *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. VII. İstanbul, 1993, 434–435.

²¹ Abdurrahman Abdi paşa, *Vekâyi-nâme. Osmanlı târihi (1648–1682). Tahsil ve metin tenkidi*. Haz. Fahri Ç. Derin. İstanbul, 2008, 229–237. Abdi pasa a szerájiskolában nevelkedett, majd ezt követően, 1648-tól különböző tisztségeket töltött be a központi közigazgatásban. Hosszú ideig a *nisândszi* hivatalát viselte, majd *kajmakâmi* és vezíri pozícióban is megtaláljuk. 1692-ben hunyt el. Ld. Fahri Çetin Derin, Abdi paşa, Nişancı. In: *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. I. İstanbul, 1988, 74–75.

krónikájában.²² A követséggel foglalkozó legrészletesebb forrásunk azonban kétségtelenül Evlija Cselebi *Útleírásának (Seyahatname)* VII. kötete, amelyben a világotutazó a Bécsig tartó utazásról és a követség ottani tartózkodásáról töviről hegyire beszámolt.²³

Hosszú ideig vitatott volt, hogy a török világotutazó csakugyan járt-e Bécsben, s ha igen, milyen tisztséget töltött be Kara Mehmed pasa követségében. A témát először Joseph von Hammer kezdte vizsgálni a 19. század első felében, noha ő csak az *Útleírás* első négy kötetének kéziratára bukkant rá. Ezen kötetek tartalmára alapozva azonban már ekkor arra a következtetésre jutott, hogy Evlija bizonyosan járt Bécsben. A VI., majd a követség bécsi útját is magában foglaló VII. kötetet egy évszázaddal később találta meg Karácson Imre, aki a magyar történelem szempontjából fontosnak ítélte szakaszait magyarra is lefordította.²⁴ Ezt követően az Evlija-kutatás fontos mérföldkövét jelentette Richart F. Kreutel 1952-ben megjelent munkája, amelyben a szerző német nyelven közreadta a bécsi fejezet kivonatolt verzióját, s a kíséző tanulmányban a szöveg számos problémájára felhívta a figyelmet.²⁵ Evlija szerepével kapcsolatban az egyik fő kérdés az volt, hogy töltött-e be valamilyen hivatali funkciót a követségben, s ha igen, mi lehetett az.²⁶ A világotutazó nem nyilatkozott erről konkrétan, csupán azt

²² Szilahdár Findiklili Mehmed Aga, *Szilahdár Tárihi*. I. Isztambul, 1928, 403–409. Szilahdár Mehmed aga saját nyilatkozata szerint 1658. december 7-én született az isztambuli Galata Findikli nevű kerületében. Már egészen fiatal korától kezdve szolgálatot teljesített a szerájban. 1674-től a *bosztandzsik* között találjuk, ezt követően számos különböző hivatalt betöltött. 1683-ban Merzifonlu Kara Musztafa pasa nagyvezír oldalán a bécsi hadjáratban is részt vett. IV. Mehmed szultán elmozdítása után, II. Szülejmán (1687–1691), II. Ahmed (1691–1695), II. Musztafa (1695–1703) és III. Ahmed (1703–1730) uralkodása alatt is udvari szolgálatban maradt. Halálának pontos idejét illetően nem egyeznek a források, egyesek 1723–1724-re teszik, mások 1725–1726-ra. A sírkövén található feljegyzés szerint 1726–1727-ben hunyt el. Ld. Abdülkadir Özcan, Silahdar Mehmed Aga. In: *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. XXXVII. İstanbul, 2006, 194–197.

²³ Evlija Cselebi életéről és munkásságáról bővebben ld. Fodor Pál, Evlia Cselebi, a világ török fölmérője (Isztambul, 1611. március 25.–Kairó, 1684?). In: Uő, *Szülejmán szultántól Jókai Morig. Tanulmányok az oszmán-török hatalom szerkezetéről és a magyar-török érintkezésekről*. Budapest, 2014; Robert Dankoff, *An Ottoman Mentality. The World of Evliya Çelebi*. (The Ottoman Empire and its Heritage, 31.) Leiden–Boston, 2006².

²⁴ *Evlija Cselebi török világotutazó magyarországi utazásai 1664–1666*. Ford. Karácson Imre. Budapest, 1908; *Evlija Cselebi török világotutazó magyarországi utazásai 1660–1664*. Ford. Karácson Imre. Budapest, 1985².

²⁵ Richard F. Kreutel, Ewlijâ Çelebi's Bericht über die türkische Großbotschaft des Jahres 1665 in Wien. *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes* 51 (1948–1952) 188–242. Néhány évvel később a teljes szöveg megjelent németül: Richard F. Kreutel, *Im Reiche des Goldenen Apfels. Des türkischen Weltenbummlers Ewlijâ Çelebi denkwürdige Reise in das Giaurenland und in die Stadt und Festung Wien anno 1665*. Graz–Wien, 1957. Ennek a műnek egy kibővített változatát rendezte újra sajtó alá Erich Prokosch és Karl Teplý 1987-ben.

²⁶ Gisela Prochazka-Eisl, Ewlijâ Çelebi's Journey to Vienna. In: *Ewlijâ Çelebi. Studies and Essays Commemorating the 400th Anniversary of his Birth*. Ed. by Nuran Tezcan–Semih Tezcan–

emelte ki több helyütt, hogy a magyar végekre vonatkozó alapos ismeretei miatt jelölték ki a követségben való részvételre.²⁷ Hammer korábban úgy vélte, hogy Evlija követségi titkári pozíciót töltött be, míg egyéb elméletek szerint műezzin-ként szolgált. Írott bizonyíték hiányában azonban ezek egyikét sem sikerült hitelt érdemlően alátámasztani.²⁸ Végül egy Karl Tepy által megtalált dokumentum megerősítette, hogy Evlija tényleg benne volt a küldöttségben.²⁹ A bizonyítékul szolgáló forrás egy, a török delegáció tagjait felsoroló lista, amely megemlíti egy *Evlia efendi* nevű személyt, egy szolgálóval és három lóval. Amint az alábbiakban láthatjuk majd, ez egybecseng a világotató saját nyilatkozatával is, következésképpen ezzel az adattal Tepy igazolta azt, hogy Evlija valóban tagja volt a követségnek. Ennek ellenére az általa közölt információknál szem előtt kell tartanunk, hogy a török utazó szavahihetősége többször is megkérdőjelezhető. Mint ahogyan Evlija kijelentéseit óvatosan kell kezelnünk, úgy az oszmán követségekről született követi beszámolókból is találunk ellentmondásos információkat.³⁰ Az oszmán krónikáiról műveit szintén megfelelő forráskritikával kell kezelnünk, ugyanis az általuk közölt információk háttérben sokszor valamilyen propagandacélt fedezhetünk fel, ugyanakkor az is igaz, hogy a szóban forgó 1665. évi követjelentést nagyobb módosítások nélkül, esetleg rövidített formában közölték.

A követség előkészítése során az akkoriban a *bosztandzsik*³¹ közé tartozó Kara Mehmed agát Merzifonlu Kara Musztafa pasa ajánlására, aki éppen a nagyvezír helyettese (*kajmakám*) volt, nevezték ki a küldöttség élére.³² Az agát IV. Mehmed

Robert Dankoff. Istanbul, 2012, 110.

²⁷ *Hâlâ bizim yanımızda Melek Ahmed Paşalı Evliyâ derler bir seyyâh-ı âlem ve nedîm-i âdem kimesnedir, anı dahi götür, zîrâ ol serhadlerin ahvâlin ol kimesne pek bilir, anı dahi götür...* Ld. Evliyâ Çelebi b. Dervîş Mehmed Zillî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*. VII. *Topkapı Sarayı Kütüphânesi Bağdat 308 numaralı yazmanın transkripsiyonu-dizini*. Haz. Yücel Dağlı–Seyit Ali Kâhraman–Robert Dankoff. İstanbul, 2003, 53; *Evlia Cselebi török világotató* (1908), 95.

²⁸ Kreutel, *Ewlijâ Çelebîs Bericht*, 210. Itt Kreutel egyébiránt arra a következtetésre jut, hogy nincs egyértelmű bizonyíték annak, hogy Evlija valóban járt Bécsben.

²⁹ Karl Tepy, *Evliyâ Çelebî* in Wien. *Der Islam* 52 (1975) 125–131; Prochazka-Eisl, *i. m.*, 111; Ernst D. Petritsch, *Die osmanische Großbotschaft und der Weltreisende Evliyâ Çelebi* in Wien (1665/66). In: *Die Schlacht von Mogersdorf/St. Gotthard*, 269–294.

³⁰ Példaként említhetjük a történettudomány számára ismertebb követi naplót, amely Zülfikâr pasa 1688–1692 közötti bécsi békétárgyalásait, valamint bebörtönzését örökíti meg. A delegáció tevékenységéről írt beszámoló részletessége ellenére nagy körültekintéssel kezelendő: *Zülfikâr paşa'nın Viyana sefâreti ve esâreti (1099–1103/1688–1692). Ceride-i takrîrât-i Zülfikâr efendi der kal'a-i Beç*. Haz. Mustafa Güler. İstanbul, 2008.

³¹ A *bosztandzsik* eredetileg a szeráj kertészei, akik a szultán és a palota védelmében is szolgálatot teljesítettek.

³² A nagyvezíri hivatalt ekkor Köprülüzâde Fâzil Ahmed pasa töltötte be (1661–1676). Abdurrahman Abdi pasa a konkrét dátumot is megadja: *Cemâziye'l-âhire'nün altıncı Çihâr-şenbih güninde* (1665. október 30.), *Kâ'imakâm Mustafa paşa rikâb-ı hümayûna rûy-mâl idüp Nemçe Kralı'na ilçilikle gitmek için sâbıkâ Bostâncılar Oda-başılığy'ndan çıkma Kara Mehmed Ağâ ta'yîn buyuruldu*. Ld. Abdurrahman Abdi paşa, *i. m.*, 173.

szultán kegyéből ruméliai beglerbégi méltósággal ruházták fel, ami pasai rangot vont magával.³³ A kinevezés után két nappal szultáni audiencián vett részt, ahol díszkafánt kapott, s rövid szultáni eligazításban részesült. Emellett a közel 300 főt számláló követség feladatainak finanszírozására 800 000 akcse készpénzt kapott a szultántól.³⁴ Az oszmán kormányzat – a külföldi követségek konstantinápolyi fogadásához hasonlóan – a külföldre küldött diplomáciai delegációk esetében is a ceremoniális pompát részesítette előnyben.³⁵ A követek öltözetét és felszerelését a birodalmi kincstárból finanszírozták. Evlija részletesen ír a követ elindulásának körülményeiről, többek között arról is, hogy őt magát Köprülü Fázil Ahmed pasa nagyvezír milyen indokkal jelölte ki a küldöttség leendő tagjának.³⁶ Leírása szerint csatlakozása a belgrádi táborban történt, amikor Kara Mehmed pasa megérkezett a nagyvezírhez. Ahmed pasa megjegyezte, hogy Mehmed pasa a *bosztandzsik* kaszárnájában nevelkedett, ezért nincsenek kellő ismeretei a végek állapotáról, így aztán különösen indokolt, hogy kíséretében különféle tudós emberek is helyet kapjanak. Ezek egyikeként lett kiválasztva a világlátott Evlija, aki a nagyvezírtől egy *kisze* útiköltséget, egy prêmes kafánt, két lovat és egy rabszolgát kapott. Emellett megbízták, hogy kézbesítse az egri janicsáruga és Mehmed egri pasa hivatali idejének meghosszabbításáról szóló parancsokat.³⁷ A leírás különös pontja, amikor a nagyvezír kritikával illeti Kara Mehmed pasa öltözetét. Meglepő lenne, ha a Portáról nem megfelelő felszereltséggel indították volna útnak a követet, Ahmed pasa azonban látszólag úgy ítélte meg, hogy a Habsburg fővárosba kellő pompával kell bevonulni, így arra utasította a pasát, hogy számos további felszerelést vegyen a kincstártól.³⁸

³³ A követség élére kinevezett személyt útnak indulása előtt magasabb tisztséggel ruházták fel, például defterdári (kincstárnok), *nisándzsi* (kancellár), beglerbégi vagy *kádiaszkeri* (hadbíró) hivattal. A követek rangja szerinti megkülönböztetés abban mutatkozik meg, hogy az alacsonyabb rangú ún. *orta elcsi* számára általában defterdár vagy *nisándzsi* (vagy – amint fentebb láttuk – szandzsákbégi) hivattal, míg a magas rangú *büjük elcsi* (nagykövet) számára anatóliai vagy ruméliai beglerbégi tisztséget adtak. Ld. Unat, *i. m.*, 24.

³⁴ Az összegről említést tesz Rásid efendi: Mehmed Rásid, *i. m.*, fol. 24, valamint Abdurrahman Abdi pasa is: *On birinci çihâr-şenbih güninde Kâ'im-makâm Mustafa paşa, huzûr-ı hümayûna riymâl idüp Nemçe Kralı'na gidecek ilçî Muhammed Ağa'ya pâye ve atıyye arz eyledükde, mezîd-i inâyet-i Husrevâniden sekiz kerre yüz bin nakd ile Rûm-ili pâyesi ihsân buyurıldı*. Ld. Abdurrahman Abdi paşa, *i. m.*, 174–175.

³⁵ Ari, *i. m.*, 46.

³⁶ *Evlia Cselebi török világotató* (1908), 94–96; *Evlüyâ Çelebi seyahatnâmesi*, 53–54.

³⁷ *Evlüyâm bugünkü gün sen lâzım oldun. Elçi paşa ile Nemse kralına gidersin. Tiz hâzır olk dedükde* »El-emrû emrüküm« *deyüp bir kîse guruş harcırâh ve bir semmür kürk ve iki at ve bir köle ve Egri yeniçerisi ağasının mukarreri emrin ve Egri Paşası Mehmed Paşa mukarreri emirlerin ihsân edüp*. Ld. Evliyâ Çelebi, *i. m.*, 53; *Evlia Cselebi török világotató* (1908), 95. Evlija Belgrádból előrement, hogy egri kitérőjét időben megtegye, s Budára épp akkor ért vissza, amikor Kara Mehmed követsége is megérkezett.

³⁸ *Baka paşa sen bu kıyâfette Alman kralına elçi mi gitsen gerek. Tiz kapunu ve tevâbi' u levâhukını mükellef ü mükemmel edüp Yenikal'a altında merhûm olan Kibleli Paşa'nun ve nehr-i*

Ez alapján úgy tűnik, Kara Mehmednek a felszerelés tetemes részét abból az összegből kellett állnia, amelyet Konstantinápolyból való indulásakor kapott. Jól ismert, hogy a másik oldalt megfigyelve nem sűrűn találkozunk ezzel a gyakorlattal: a Habsburg-követek esetében kifejezetten általános volt a követi feladatok és szükségletek saját költségen való finanszírozása, s erre vonatkozóan a Konstantinápolyból küldött követjelentésekben számos panaszt találunk.

Az oszmán küldöttség közel tíz hónapot töltött Habsburg területen: a Konstantinápolyba küldött Walter Leslie vezette követséggel való ceremóniális csere 1665. május 30-án, a visszafelé úton pedig 1666. március 20-án zajlott le.³⁹ A követcseréről mind az európai, mind az oszmán források beszámolnak: a részleteket illető néhány eltéréstől eltekintve megállapítható, hogy ezek a már megszokott diplomáciai gyakorlat szerint, előre meghatározott koreográfia alapján zajlottak le.⁴⁰ Özgür Kolçak Leslie-követségről írt tanulmányában részletesen bemutatta a keresztény források követcserére vonatkozó részeit is. Ez alapján jól látható, hogy a kezdeti komplikációkat sikerült elhárítani annak ellenére, hogy a török követ nehéz természetű volt (amit Evlija is kiemel), s a követcsere ceremóniájának aktusait úgy próbálta alakítani, hogy az diplomáciai értelemben az oszmánok fensőbbiségét szimbolizálja. Végül azonban a követek kicserélése problémamentesen lezajlott.⁴¹ Evlija művében részletekbe menően mutatja be a szóban forgó ceremóniát, s bár a Mühürdár Haszán aga krónikájában található követjelentés szűkszavúbban emlékezik meg a követcseréről, a lényeges pontokra azért kitér. Így például megemlíti a határjelzőként szolgáló három oszlopot,⁴² s azt is, hogy Mehmed pasa azzal, hogy a központi oszlophoz kicsit később érkezett, mint a hitetlen követ, tulajdonképpen a saját és ezáltal az Oszmán Birodalom fensőbbiségét jelezte: „amelyik követ előbb ér az oszlophoz, vesztes, míg a később érkező a győztes”.⁴³ Evlija, bár ezzel az értelmezéssel

Raba'da şehid olan İsmâ'il Paşa ve Yeniçeri Ağası Sâlih Paşa'nın ve Budin'de merhûm olan Serdâr Ali Paşa'nın ve Budin'de katl olunan Cân Arslan Paşa ve Çatrapatra Ali Paşa'nın ve gayri ümerâlar ve mîr-i mîrânların muhallefâtlarından cümle âlât-ı silâhları ve zırh-ı zîreh-külâhları ve sâ'ir cebehâne ve gayri altun ve gümüş âvânileri ve mükellef cerge ve otakların cümle mîriden satın alup ırz-ı pâdişâhîyi yerine getirüp Nemse kralı vilayetine esbâb-ı ihtîşâmınla gidüp dörd beş yüz kîse harc emeden elem çekmeyesin. Evliyâ Çelebi, i. m., 53; Evlia Cselebi török vilâgutazó (1908), 94–95.

³⁹ *Evlia Cselebi török vilâgutazó* (1908), 134–137; Evliyâ Çelebi, *i. m.*, 78–80. A ceremónia a Komárom közelében levő Szöynnél zajlott. Vö. Kolçak, Walter Leslie Habsburg-követ, 99, 125; A Leslie-követségre vonatkozólag ld. az 5. jegyzetet.

⁴⁰ Kolçak, Walter Leslie Habsburg-követ, 100–103, 123–125; Hakan T. Karateke, *Padişahım çok yaşa! Osmanlı Devletinin son yüz yılında merasimler*. İstanbul, 2004, 126.

⁴¹ Kolçak, Walter Leslie Habsburg-követ, 100–103.

⁴² Evlija részletesen beszámol arról, hogy a határjelzőként szolgáló oszlopokat még Szülejmán szultán idejében helyezték el azon a dombon, amelyet Komárom közelében a Duna partján emeltek Esztergom és Székesfehérvár elfoglalásának idején. Ld. *Evlia Cselebi török vilâgutazó* (1908), 135; Evliyâ Çelebi, *i. m.*, 78.

⁴³ Yücel, *i. m.*, 247.

maga is tisztában volt, nem számolt be olyasmiről, hogy a török követ előbb ért volna a középső oszlophoz,⁴⁴ s a keresztény források is arról tanúskodnak, hogy a két követ egyszerre érkezett oda.⁴⁵ Jean-Louis Raduit de Souches generális, komáromi kapitány (akit az oszmán források Joja/Jojo, azaz Zsozsa/Zsozso vagy akár Zsuzsa néven említenek), aki a városhoz érkező követséget is fogadta, a követcsere után az oszmán küldöttség Habsburg területen történő kíséretéért is felelős volt, míg a Leslie-követséget a székesfehérvári szandzsákbég, Hadzsi Musztafa pasa vette át a határon.

A komáromi, a győri, majd a császárváros előtti néhány állomás után a török követség Bécsbe történő bevonulásának módjáról parázs vita bontakozott ki Mehmed pasa, valamint a császári tolmács, Franz von Mesgnien-Meninski (akit Meykel néven említenek az oszmán források) és a császári udvarmester között. Evlija részletesen beszámolt a Mehmed pasa vezette követség 1665. június 8-ai bevonulási ceremóniájáról, s színesen leírt minden ünnepélyes eseményt, amelyet Bécsben látott. Elbeszélése szerint a pasa egy, a Habsburg uralkodó által küldött, díszesen felszerszámozott arab telivéren vonult be a városba.⁴⁶ Ám tudósítása szerint a császár kérésére a bevonuló menet nem vonhatta volna fel a zászlókat, s nem szólhatott volna a katonazenekar sem, ehelyett a török követ tudomására hozták, hogy a helyi katonazenekar fog játszani, illetve a menetben elől helyet foglalnak majd a nemes ifjak és az udvari lovas alakulatok. A pasa – amint azt Evlija kiemeli – ezt felháborodva visszautasította. Végül a török követ akaratát fogadták el a bevonulásra vonatkozóan. Nem világos, hogy miért, ám Evlija tudósítása szerint a pasa azzal fenyegetőzött, leütteti azokat, akik nem a saját követségéhez tartoznak, de a menetben vonulnak.⁴⁷ Ez meglehetősen súlyos fenyegetésnek tűnik, s valószínűsíthető, hogy a szerző

⁴⁴ A tágabb szövegekörnyezet a következő: *Üç direk dikilüp mâ-beynleri otuzar zirâ' berâber gelmek için ölçülü berâber geldükde mübâdeleye karâr virilen vakt dahî gelmekle iki tarafdan alaylar yerlü yerinde durub ancak iki tarafdan elçiler mu'tâd üzre onar âdem ile ve 'asker-i islâm tarafından mübâdeleye ta'yîn olunan Üstolni Belgrâd Paşası Hacı Paşa ve küffâr tarafından mezkûr Komarân cenerali olan Joja nâm gurûf mübâdele ağaçlarına yakın gelüb orta yerde olan ağaca hangi elçi evvel gelürse mağlûb ve sonra gelen gâlib. 'Adüvv-i fâl olmağüle el-hamdüli 'llâh küffâr elçisi bir derece evvel gelüb bu kulları sonra varub biri birimizle görüşüb ve müsâfaha idüb mezkûr Hacı Paşa bu kulların Komarân Ceneraline teslim idüb ve Komarân Cenerali elçilerin Hacı Paşa 'ya teslim idüb bu kulları dahî kendü âdemlerimiz ile küffâr tarafına ve küffâr elçisi islâm tarafına revâne olundukda, küffâr 'askeri bu kulların alay birle alub kat'-ı mesâfe idüb revâne olındı. Ld. Yücel, i. m., 247; Evlia Cselebi török vilâgutazó (1908), 134–137; Evliyâ Celebi, i. m., 78–80.*

⁴⁵ Kolçak, Walter Leslie Habsburg-követ, 102.

⁴⁶ Erről a követjelentés is beszámol: Yücel, i. m., 249.

⁴⁷ Ezzel ellentétben az Oszmán Birodalomban tartózkodó Leslie-követséggel kapcsolatban azt látjuk, hogy az edirnei bevonuláson – mivel az uralkodó éppen ott tartózkodott – nem engedélyezték a birodalmi zászlók felvonását és a katonazenekar megszólaltatását. Ugyanakkor a küldöttség Isztambulba történő bevonulásakor, mivel IV. Mehmed nem volt jelen, engedélyezték ugyanezeket. Ld. Kolçak, Walter Leslie Habsburg-követ, 107, 114.

kitalációjáról van szó.⁴⁸ A követjelentés nem számolt be ennyire aprólékosan a bevonulási ceremóniával kapcsolatos nézeteltérésről, de röviden, tárgyilagosan leírta a lényegét, amely egybecsenség Evlija nyilatkozatával: Mehmed pasa elfogadhatatlannak tartotta a kérdéses eljárásra irányuló császári javaslatot, s minthogy akarata mellett szilárdan kitartott, a Habsburg fél végül jóváhagyta az oszmán követ kívánságát.⁴⁹ A ceremónia külsőségeiről ennyit jegyez meg: „Béctől két órányi távolságra a [császár] összes lovas és gyalogos katonája összegyűlt, s [a császár] a főemberei egyike, egy tekintélyes gróf által a sajátjai közül egy felszerszámozott lovat átküldött a követnek...”⁵⁰ A bevonuló menet rendjéről s a résztvevők öltözetéről, felszereléséről színes képet kapunk a török világotudós leírásában: a tevehajcsárok, fáklyavivők és a tatár katonák után a konyhai és ételmezési személyzet tagjai következtek, majd a *müteferrikák* és az előkelőbb agák. Ezt követően a budai, az egri, a kanizsai, a székesfehérvári⁵¹ és az esztergomi agának a kísérethez csatlakozott emberei következtek díszes öltözetben, gazdagon feldíszített lovakon. Utánuk a pasa „vitézei” jöttek,⁵² majd a *kapidszibasik*, szintén különféle egzotikus díszítésű öltözetben. Őket követték a kíséret legelőkelőbb tagjai: a vallási vezetők, maga Evlija és a pasa fia. Egy különféle mutatványokat előadó, katonákból álló csapat után vonultak a követséghez tartozó istálló mesterek és nyergesek, majd a Habsburg uralkodónak ajándékol szánt lovakat követték az arab lovászok. Mögöttük a pasa főlovásza két drágakövekkel díszített nyeret vittek, amelyek szintén a császár ajándékai

⁴⁸ *Evlia Cselebi török világotudós* (1908), 156–165; Evliyâ Çelebi, *i. m.*, 93–94.

⁴⁹ *Ba 'dehü tercemânları ile haber gelüb kal'aya karîb geldükde tabl ü nakkârelerin çalmasun ve 'alem ü bayrakların açmayub kal'aya öyle girilsün. Zirâ âyin-i Âl-i Osmân üzre kal'a içine girilmek 'adet olmayub bir târihde dahî girilmek ve girildügi yokdur. Cümle defter-hanelerimiz yokladuk olmış degildür deyü cevâb gönderdüklerinde bu kulları şevketlü ve 'azemetlü pâd-şâhumuzun bu tabl ü 'alem ihsânıdır. Bizi dostluğa bina 'en göndermişdür. Âyin-i Âl-i Osmânî üzre girmedükden sonra bizüm bunda dostluğa bina 'en gönderildigümüzden ma'lûmdur. Elbette kendü âyin ü erkânımız üzre girmege râzî olurlar ise fe-bihâ ve illâ gayri yüzden girmek ihtimâlüm yokdur. Bizi bunda dostluğa göndermişlerdür deyü cevâb virdükde birkaç def'a murâdları üzre ziyâde ibrâm ü takayyüd gösterün el-hamdüli'llâh devlet-i pâd-şâhîde men'a kâdir olmayub murâdımız olmayub murâdımız üzre girmege râzî oldılar.* Ld. Yücel, *i. m.*, 248.

⁵⁰ A bővebb török kifejtés így szól: *Şehr-i zi'l ka'denün yigirmi beşinci günü Beç Kal'asına ki Nemçe Çâsarınun karâr-gâhidur; girilmek için izn oldukda cümle âyin-i Âl-i Osmân üzre sancak u bayrağımız küşâde idüb ve tabl ü naggârelerimizi döğerek icrâ-yı 'adet birle yola revâne olunub Beç Kal'asına iki sâ'at karîb yerde cümle mâlik olduğı piyâde ve süvâr 'askeri, alay birle karşu gelüb ve kendü vükelâsinun mu'teberlerinden bir gurûfi ve kendü atlarından bir donanmış at karşu gönderüb kulları dahî icrâ-yı 'adet-i islâm-birle Beç Kal'ası'nun orta yerinden 'alem ü sancak u bayrak-küşâde ve tabl u naggârelerimiz döğerek, menzil ta'yin olunduğı mahalle dâhil ve on gün mikdârı istirâhate meks olunub.* Ld. Yücel, *i. m.*, 248–249.

⁵¹ Karácson fordításában tévesen „belgrádi” szerepel; nem deríthető ki, miért nem figyelt fel a Székesfehérvár török nevében szereplő *Isztołni* = 'Székes-' első elemre. Ld. *Evlia Cselebi török világotudós* (1908), 162; vö. Evliyâ Çelebi, *i. m.*, 94.

⁵² *Andan pašanın delileri ve andan gönüllüleri hem-çünân pâk müsellaah ve mükemmel ubür etdiler.* Evliyâ Çelebi, *i. m.*, 94.

közé tartoztak. További lovászok után tíz inas következett, akiknek öltözkéréséről Evlija szintén gondosan beszámolt. Utánuk vonult Mehmed pasa a *mataradzsik* (vízhordók) és *tüfenkcsik* (puskások) kíséretében, majd őket követte a pasa *szilahdárja* (fegyverhordozó) és *csokadárja* (öltözkésgondozó). Mögöttük belső agák népes hada vonult párba rendeződve, majd zenészek és a pasa *kethüdája* (helyettese). A sort különféle zászlóvivők, további hangszeresek, a belső agák nyergesei és italhordárok zárták. A Bécs városában zajló felvonulást követően a pasát és kíséretét a városfalon kívül található szállásukra kísérték, ahol egy hétig pihentek.⁵³ A követjelentés ezzel szemben arról ír, hogy az uralkodói audiencia előtti időszak mintegy tíz napig tartott.⁵⁴

Evlija nagy részletességgel számolt be a császári kihallgatásról s az azt megelőző vitáról, amely a ceremónia szertartásrendjére vonatkozott. A pasa az uralkodói audiencia protokollját illetően is olyan kiváltságokat ért el, amelyek korábban példa nélküliek voltak.⁵⁵ Kérdés azonban, hogy a világutazó által feljegyzett történetnek mekkora a valóságalapja, állításait ugyanis a követjelentés csak többé-kevésbé támasztja alá. Előbbi szerint a török követ a következőket szerette volna elérni: Lipót császár keljen fel a trónjáról, menjen a fogadóterem ajtajáig a követ elé, s csókolja meg a vállát, míg Mehmed pasa a császár mellkasát fogja megcsókolni. A szultán levelének átadása után Lipót azt is csókolja meg, majd tegye a fejére, s amíg a levelet felolvassák, maradjon állva. Ezek után adják át a török küldöttségnek a törvényes ajándékokat, s egyéb követeléseket ne támasszanak. Ezt a Habsburg tisztségviselők először elutasították, végül azonban kompromisszumos megoldás született. Az ajándékok átadásának módjáról szintén nehezen sikerült megegyezni, ugyanakkor ezekről a követjelentésben nem találunk információt. Evlija kivonatot közölt a szultán által a Habsburg uralkodónak írt levélből, ám az „idézet” hitelességét szintén kétségbe vonhatjuk; bizonyos fokig azért, mert tanúságtétele szerint az uralkodó, miután a levelet a legfőbb tisztségviselőknek megmutatta, az anyjának is átnyújtotta. Ez azonban képtelenség, hiszen I. Lipót anyja, Habsburg Mária Anna ekkor már húsz éve halott volt.⁵⁶ A szultáni levél átadásának ceremóniája kapcsán a követjelentés röviden annyit említett meg, hogy a császár a török követ megérkezésekor felkelt a trónjáról, s a levelet feje magasságába emelte. Ezután

⁵³ *Evlija Cselebi török világutazó* (1908), 161–165.

⁵⁴ ... *menzil ta' yin olunduğı mahalle dâhil ve on gün mikdârı istirâhate meks olunub ...* Ld. Yücel, *i. m.*, 249.

⁵⁵ Többek között, mint ahogy azt a követjelentés is megörökíti, az uralkodó a korábbiakkal ellentétben felkelt trónjáról, s állva fogadta a török követet. Yücel, *i. m.*, 249.

⁵⁶ *Evlija Cselebi török világutazó* (1908), 180–182; Evliyâ Çelebi, *i. m.*, 113. A követjelentésben Lipót anyja csak abban a kontextusban tűnik fel, hogy a követség az uralkodó és édesanyja kertjeiben is vendégeskedett. Ld. Yücel, *i. m.*, 249.

a tanácskozás, majd az ajándékok átadása során végig állva maradt.⁵⁷ A szultáni audiencia bemutatása kapcsán a török világutazó meglepően naturalisztikus jellemzést adott I. Lipótról is.⁵⁸

Térjünk ki röviden az ajándékok kérdésére! Amint azt a Konstantinápolyba menő követségekről készült útleírások alapján is láthatjuk, a Habsburg uralkodó által a padisahnak küldött ajándékokat már a korban is kiemelt érdeklődés övezte, s így a szultáni audienciák ceremóniájában is fontos szerepet játszottak. Az ajándékozási szokások újabb vizsgálataihoz kapcsolódóan érdemesnek tűnik a másik oldalt is szemügyre venni. A Portáról a Habsburg udvarba küldött ajándékokat felsoroló források arról tanúsodnak, hogy ezeket szintén gondosan megválogatták: általában nemesfémme szőtt öltözékekből, értékes edényekből, lófelszerelésekből, sátrakból, szőnyegekből, dekoratív háztartási cikkekből, fegyverekből, bundákból, ékszerekből vagy egzotikus állatokból álltak.⁵⁹

Az 1665–1666. évi török követségről elmondottak között Evlija kivonatot közölt a szultán Habsburg uralkodónak írt leveléből, valamint a szultáni ajándékokról is említést tett. Emellett a legtöbb udvariassági látogatás kapcsán feljegyezte az ajándékba adott és kapott tárgyakat s azok tulajdonságait, tehát ez a téma a világutazó számára is kiemelt helyen szerepelt. A szultáni ajándékok értéke – amint arra Özgür Kolçak is rámutatott – igencsak elmaradt a Habsburg uralkodó által a szultánnak küldött ajándékokétól.⁶⁰ Ennek ellenére a bécsi udvarban különös értéként tekintettek az oszmán ajándékokra azok egzotikus tulajdonságai miatt: megtalálható volt közöttük egy drágakövekkel

⁵⁷ *Mâh-ı zi 'l-hiccenün beşinci günü Çâsâra buluşmak üzere izn olındukda şevketlü ve 'azemetlü pâd-şâhımızun dostluğa bina'en gönderilen nâme-i hümayûnların ve hedâ-yı mergûbların envâ'-ı ta'zîm birle alub ve Çâsâr tarafından ta'zîmen gelen hintûlara binilüb yine Beç Kal'ası'nun orta yerinde alay ile Çâsâr serâyına varilub Çâsâr olduğı mahalle varıldukda dahî kalebe divânına taklid-i âyîn-i bâtulları üzere divân tertib idüb, şevketlü pâd-şâhımızun nâme-i hümayûnlarına ta'zîmen kural-ı keşide-melâl iskemliüsü olduğı yerden bir iki zirâ' ayrılub ve ayak üzere durub nâme-i hümayûn-ı pâd-şâhî'i envâ'-ı ta'zîm ile alub ve başı berâberi mahsûs olan bir yere vaz' idüb ve lisân-ı tercemân ile dostluk ber-karâr olunub 'akd olunan sulh u salâhı mümtedd ü istihkâmı matlûbü olduğın izhâr idüb cümle hedâyâ-yı pâd-şâhî bir bir teslim olunca bir sâ'at ayak üzere durmuşdur. Sâ'ir zamanlarda dahî egerçi ayak üzere durub şekilde iskemliye dayanub durmuş. Emmâ bu def'a se'âdetlü ve şevketlü pâd-şâh hezretlerinin nâme-i hümayûnlarına ta'zîmen ve sulh u salaha ziyâde râğbeten ve ri'âyeten iskemliden bir iki zirâ' ayrılub ayak üzere durmuşdur. Ld. Yücel, i. m., 249.*

⁵⁸ *Evlia Cselebi török világutazó* (1908), 177–187; *Evlüyâ Çelebi*, i. m., 111–117. Amint azt Karácson Imre is megjegyezte, Evlija valóságos torzképet festett az uralkodóról, jelentősen felnagyítva annak előnytelen testi adottságait. Szellemi képességeiről azonban elismerően nyilatkozott, vélhetően ezúttal is jelentős túlzásokba esve.

⁵⁹ *Arı*, i. m., 50; *Uluskan*, i. m., 76.

⁶⁰ Kolçak, Walter Leslie Habsburg-követ, 112; *Evlüyâ Çelebi*, i. m., 115. A békekötés 10. cikkelyében csak a Habsburg ajándék értékének összegét határozták meg, a Portáról küldött viszonzását nem: „A Habsburg követ 200 ezer tallér értékű ajándékot vigyen a Portára a barátság kifejezése érdekében, amelyet a szultán szintén nagyköveti szinten és hozzá méltó nagyságú ajándékkal viszonozzon.” Ld. Papp, Szabadság, 643; Tóth, A vasvári békekötésig, 334.

díszített sisakdísz, egy egyterű sátor, tíz imaszőnyeg, öt perzsaszőnyeg, egy *okka*⁶¹ ámbra, két arab telivér ló szépen felszerszámozva, nyolc tartalékló és nem kevesebb mint száz turbán, valamint negyven kaftán.⁶² A Portáról Bécsbe küldött tárgyak kiválasztásának, illetve beszerzésének módja s azok későbbi sorsa az átadás után további izgalmas kérdéseket vet fel, amelyekre a jövőbeli kutatások remélhetőleg válasszal szolgálnak majd.

Evlíja tudósítása alapján kirajzolódik, hogy Mehmed pasa jó politikai készségekkel rendelkezett, s képes volt érvényre juttatni akaratát. Kritikus hangon véleményezte azt, hogy a Habsburg tisztségviselők mindent a császárral akartak egyeztetni, és senki semmiben nem dönthetett az uralkodó jóváhagyása nélkül. Ezzel szemben az oszmán tisztségviselők döntési szabadságát hangoztatta, magasztalva önállóságukat – ugyanezek hiánya miatt a Habsburg tisztségviselőkkel szemben lenézően nyilatkozott. Nem szabad elfelejteni, hogy a pasa a nagyvezír segítségével került a követség élére, s a Köprülük hívének számított.

Az oszmán követség 1666 márciusáig tartózkodott Bécsben. Evlíja az audiencia utáni eseményekről röviden számolt be, s a követség visszaútajáról már nem közölt információkat, mivel bécsi tartózkodása után – amely valószínűsíthetően csak egy-két hónapig tartott – folytatta útját.⁶³ A császári audiencia utáni napon Raimondo Montecuccoli fogadta a török követet, s Evlíja további, Lipótnál és birodalmi előljáróknál tett udvariassági látogatásokról és vendégeskedésekről is beszámolt, amelyeket nagyvonalú ajándékozások kísérték. Emellett a városban látott további érdekességekről is szót ejtett. Tudatában volt annak, hogy Mehmed pasa akár egy-másfél évig is a császárvárosban maradhat, ameddig a Leslie-követség vissza nem tér Konstantinápolyból. Ennek kapcsán jegyezte fel, hogy ezt az időt a még ismeretlen országrészek bejárására fordítaná, s Souches és Montecuccoli (akikkel leírása szerint jó viszonyt alakított ki), valamint több magas rangú tisztségviselő közbenjárására a császártól megkapta a menlevelet utazása folytatásához. A császári audiencia után történt eseményekről a követjelentés nem közöl információkat, egyedül annyit jegyez meg, hogy a követség kilenc hónapig maradt Bécsben, s ezalatt a császári udvarból heti egy alkalommal kaptak juhokat és édességeket. Továbbá a követ minden

⁶¹ Súly- és űrmértékegység. Bár nagysága területenként és időben is változott, a legtöbbször az isztambuli *okká*ra hivatkoztak, amely 1,2828 kg-ot tett ki.

⁶² Hedda Reindl-Kiel, *East is East and West is West, and Sometimes the Twain Did Meet: Diplomatic Gift Exchange in the Ottoman Empire*. In: *Frontiers of Ottoman Studies. State, Province, and the West*. II. Ed. by Colin Imber–Keiko Kiyotaki–Rhoads Murphey. New York, 2005, 120–121.

⁶³ Evlíja saját maga is ellentmondásos adatokat közöl bécsi tartózkodásának hosszát illetően. Bővebben ld. Prochazka-Eisl, *i. m.*, 113. Szintén számos kérdés vetődik fel a tekintetben, hogy a török világlátó merre indult tovább Bécsből.

helyet megnézett a városban, ami érdekelte, mozgásában nem akadályozták.⁶⁴ A követség visszaútjáról röviden beszámol, ám csupán a fontosabb állomás-helyeket említi meg az út első felében, egészen a Leslie-követséggel való hivatalos kicserélési ceremóniáig a Komárom mellett lévő határponton. Ezzel kapcsolatban arról ír, hogy Lesliet a pécsi pasa emberei,⁶⁵ a budai *gönüllük* és az esztergomi bég katonasága adta át a Habsburg tisztviselőknek. A török követ átadásával korábban megbízott Souches generális azonban betegsége okán egy helyettest nevezett ki maga helyett a ceremónia lebonyolítására.⁶⁶ A Habsburg követséggel kapcsolatos keresztény források lényegesen többet árulnak el a követcsere körülményeiről: ezek alapján úgy tűnik, Kara Mehmed és kísérete nagyon sokat késlekedett, s végül a pasát a találkozópontra meg kellett fenyegetni, hogy szálljon ki a hajójából, különben erővel fogják kihozni.⁶⁷ Végül a követcsere sikeresen megtörtént, s Mehmed pasa jelentése ez után már csak azt említi meg, hogy az Esztergomig tartó utat, amely alapesetben nyolc óra alatt tehető meg, egy nagy vihar miatt csak két nap alatt sikerült megtenni. A beszámoló végén a második követcsere-re vonatkozó korábbi szokásokról kapunk információt. A forrás szerint a levéltárak átvizsgálása alapján a korábbi időkben nem volt rá példa, hogy a második követcsere alkalmával a padisah részéről a követnek egy aranyláncnál többet ajándékoztak volna. Most azonban a követ ezen kívül további ezüstneműt is kapott ajándékba, s a kíséret tagjai között is

⁶⁴ *Bâ'dehû cümle hedâyâ teslim olundukdan sonra bu kulları menzil ta'yîn olan mahalle gelüb tokuz ay mikdârı meks olunub haftada bir kerre Çâsâr ve Baş vekili tarafımdan koyun vesâ'ir sükker işleri gelüb vesâ'ir elçilere murâd eyledüğü yerlere gezmege komazlar imiş. Velâkin bu kullarına aslâ mâni' olmayub kal'a etrâfında murâd itdüğümüz yerleri gezdüğümüzden gayri Çâsâr'un ve vâlidisinin bakçelerinde ziyâfet olunub meks olunmuşdur.* Ld. Yücel, i. m., 249. A császár anyjának kertjében való vendégeskedésről tehát nemcsak Evlija ír, hanem a követjelentés is, itt azonban nincs szó személyes találkozásról.

⁶⁵ Abdurrahmán Abdi pasa krónikájában Kulaksziz Ali pasaként említi, bár a követjelentésben *Kulaguz* (Kilavuz) szerepel. Nem derül ki, hogy miért ferdítette el a névalakot. Ld. Abdurrahman Abdi paşa, i. m., 234.

⁶⁶ *Der-i devlet-medâr tarafımdan elçi-i kebîr dahî mahall-i mübâdeleye karîb Almâş nâm kar-yede olmagile âdem irsâl ve yarınki gün mâh-ı ramazânun ondördüncü günüdür, mübâdele olunsın. Ve haberin göndermekle mübâde yevm-i mezbûre karâr virilüb üslüb-ı sâbık üzere yola revâne ve bir sâ'at mikdârı gidildükde tarafeynün 'askeri karadan ve Nehr-i Tuna ile şaykalarımız gelüb bir şedid rûz-gâr vâki' olmağın ba'de'l-aşr-ı Sultân Süleymân hazretlerinin sınır ta'yîn eyledüğü direklere gelüb küffâr elçisi hâlâ Peçuy Paşası olan Kulaguz 'Ali Paşa kendi tevâbi'i ve Budun gönüllü 'askeri ile ve Üsterugon Begi sancağı 'askeri ile vaz' olunan sınır direğine getirüb ve küffâr tarafımdan mukaddemâ mübâdeleye ta'yîn olan Komarân cenerali Joja nâm gurûfi marazı sebebi ile mübâdeleye gelmege iktidârı olmagile yerine bir âher mu'teber gurûfi ta'yîn olunub mukaddemâ mübâdele olunduğı âyîn üzere bu kulları Kulaguz 'Ali Paşa teslim ve 'Ali Paşa dahî küffâr elçisin ol gurûfa teslim idüb ve tarafeynün kara tarafımdan olan 'askeri ve Tuna üzerinde olan şaykaları biri birinde ayrılıb ve cümle sefinelerimiz islâm şaykaları yedekleyüb velâkin ziyâde şedid fırtuna olmagile Üsterugon Kal'ası sekiz sâ'at menzil iken iki günde ancak dâhil olunmuşdur.* Ld. Yücel, i. m., 251.

⁶⁷ Kolçak, Walter Leslie Habsburg-követ, 125.

különféle öltözékeket osztottak ki.⁶⁸ Továbbá, mivel korábban 120 főnél nem volt nagyobb a követ kísérete, a *defterhánéban* őrzött dokumentumok a napi élelmezésre vonatkozóan csak erre a létszámmra nyújtottak adatokat. Mivel azonban Mehmed pasa kísérete 295 személyből állt, a jelentésben fontosnak tartották feljegyezni, hogy ennyi embernek mekkora ellátmány szükségeltetett.⁶⁹ A követjelentés egy feljegyzéssel zárul, amely Bécs várának méreteit, illetve a kapukkal és az árokrendszerrel kapcsolatos információkat tartalmazza.

A Kara Mehmed követségét elbeszélő török forrásokból nagyjából ennyit tudunk meg a ceremóniákról és a protokollról. Bár ezekről Evlija nagyon részletesen ír, valószínű, hogy több helyütt kiszínezte és elferdítette a történeteket. Elbeszéléséből nagyobb hitelt adhatunk azoknak az elemeknek, amelyekre a követjelentés is kitér. *Útleírásának* fontossága legfőképpen abban rejlik, hogy a követségről szóló hosszú fejezet keretében a török világutazó igen alaposan mutatja be a császárvárost, s így neki köszönhetjük Bécs első részletes oszmán-török leírását. Az események pontosabb feltérképezése érdekében a továbbiakban szükséges az 1665–1666. évi török követségre vonatkozó keresztény forrásanyag tüzetes átvizsgálása is, különös tekintettel Meninski és Souches tevékenységére, amely az oszmán követség bécsi tartózkodásával kapcsolatos. Tudva tudván, hogy az oszmán források sokszor megbízhatatlanok, mégis fontos tanulmányozni őket, minthogy az oszmán diplomáciában végbemenő változások lenyomatai. Előre jelzik annak az új diplomáciai gyakorlatnak a formai kereteit, amely majd csak a következő évszázadban fog kikristályosodni, de amelynek egyik első példája Kara Mehmed pasa követsége.

⁶⁸ *Ve bu âna gelinceye deg der-i devlet-medâr tarafından mukaddemâ varan elçilere ikinci def'a buluşduğında defter-hâneleri yoklayub re'ayetleri bir altun zencîr virilüb artuk bir şey virilmek 'âdetleri yogiken bu kullarına re'ayete altun zencîr virildüğinden gayri gümüş, legen, ibrîk ve birkaç sîm lengerî tahmînen yigirmi vakiyye mikdârî sîm avadanlık virilüb ve âdemlerimiz kullarından yigirmi âdeme birer vakiyye gümüş ve yüzyigirmi âdeme birer tonluk levenderîye çuka vesâ'irine tonluk Macar çukası virilüb bu minvâl üzre re'ayet etmişlerdür: Ld. Yücel, i. m., 251.*

⁶⁹ *Ve mukaddemâ varan elçiler yüz yigirmi âdemden ziyâde getürmemekle ancak yüz yigirmi âdeme günde ne mikdâr zahîre virilmek defterlerinde mukayyed olub ziyâde virilmek 'âdetleri degil iken kendüler tarafından gelen elçileri sâ'ir zamanlardan ziyâde âdem getürmemekle bu kulları ana binâ'en ikiyüz toksanbeş âdemile varmagile sâ'ir elçilerden ziyâde zahîre verilüb beher-yevm onbeş koyun ve iki kuzî ta'yîn olunub, lâkin koyunları yedi sekiz vakiyye ancak gelür ve yetmiş keyle arpa ve kifâyet mikdârî odun ve otluk virilüb vesâ'ir mesâfîrimuz için beher-yevm yüzellişer guruş harclık virmişlerdür: Ld. Yücel, i. m., 251–252.*

Ottoman embassy to Vienna in 1665: diplomatic events in the light of Ottoman sources

Ágnes PÁZMÁNDI

In the summer of 1665, a ceremonial Ottoman delegation arrived at the Imperial Court in Vienna. Although one year earlier, in the Treaty of Vasvár, signed on 10 August 1664, the Habsburg and the Ottoman Empires agreed that they would send ambassadors to each other soon, the reception of Kara Mehmed Pasha accompanied by a grandiose and crowded delegation was considered as an uncommon and extraordinary event. There was a significant difference in the diplomatic practices of the Ottoman Empire and the European states, as the Sublime Porte did not establish resident embassies in the European capitals until the late eighteenth century. However, throughout the sixteenth and seventeenth centuries, the sultans sent temporary delegations to foreign states to manage various diplomatic affairs. When the list of Ottoman envoys deputed to the Habsburg Empire in the early period is examined, it becomes clear that they were mostly lower-rank state officials. After the Treaty of Zsitvatorok in 1606, essential changes began in the diplomatic relations between the two empires: the Ottomans had to give up their negative attitude toward reciprocal diplomacy. As a result, from the beginning of the seventeenth century, we find that the envoys were chosen from among the prominent members of the Ottoman bureaucracy, and the Sublime Porte began to reciprocate the foreign ceremonial delegations. As for the Habsburg–Ottoman relations, the first embassy of this kind was sent to Vienna headed by Kara Mehmed Pasha in 1665, which spent almost ten months in the Habsburg area. The present paper aims at giving a brief overview of the main changes of the Habsburg–Ottoman diplomatic relations during the seventeenth century, focusing on the pieces of information about the ceremonies and protocol of the embassy of Kara Mehmed Pasha provided by the available Ottoman-Turkish narrative sources.

